JAN BAUER

PODIVNÉ KONCE ČESKÝCH PANOVNÍKŮ

©Indeart

Jan Bauer

Český novinář a spisovatel.

Napsal téměř čtyři desítky knih, většinou detektivky nebo literaturu faktu. V poslední době se především věnuje české historii.

Narodil se 11. dubna 1945 v Jihlavě. Získal vzdělání jako zemědělský inženýr, v dalších letech se však věnoval výhradně literární tvorbě, především detektivkám a literatuře faktu. V prosinci 2009 vydal jubilejní stou knihu a stal se tak nejplodnějším jihočeským autorem všech dob. Do literatury vstoupil v roce 1964 na stránkách studentského literárního časopisu Dialog, který sám založil. Knižně však debutoval až o čtrnáct let později populárně naučnou publikací „Uživí naše planeta lidstvo?“. Od té doby vydal více než šest desítek knih a na dalších se autorsky podílel. Jan Bauer se ve svých knihách, které vydával i pod pseudonymy, zaměřuje na témata z naší národní historie. Dlouhodobě žije na samotě u Vodňan.

Podivné konce českých panovníků

Autor se vrací k významným osobnostem českých dějin, jejichž smrt a zejména její příčiny nejsou stále ještě zcela vyjasněny. Nepopisuje samozřejmě jenom poslední dny těchto osobností, ale často celý jejich život, zejména pak klíčové a osudové události, které jej dále předurčovaly.

Kněžna Ludmila, její vnuk kníže Václav, kníže Jaromír a poslední přemyslovský král Václav III. zemřeli rukou úkladného vraha. Králové Přemysl Otakar II., Jan Lucemburský a Ludvík Jagellonský zase zahynuli na bojišti. Podivné zvěsti a dohady dlouho provázely okolnosti úmrtí králů Václava IV. a Ladislava Pohrobka. Až nápadně mnoho českých panovníků mělo více než podivný konec a ani po smrti se nedočkali klidu.

Jan Bauer

Podivné konce českých panovníků

Indeart

2015

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno. Používání elektronické verze knihy je umožněno jen osobě, která ji legálně nabyla, a jen pro její osobní a vnitřní potřeby v rozsahu stanoveném autorským zákonem. Elektronická kniha je datový soubor, který lze užívat pouze v takové formě, v jaké jej lze stáhnout z portálu. Jakékoliv neoprávněné užití elektronické knihy nebo její části, spočívající např. v kopírování, úpravách, prodeji, pronajímání, půjčování, sdělování veřejnosti nebo jakémkoliv druhu obchodování nebo neobchodního šíření je zakázáno! Zejména je zakázána jakákoliv konverze datového souboru nebo extrakce části nebo celého textu, umisťování textu na servery, ze kterých je možno tento soubor dále stahovat, přitom není rozhodující, kdo takového sdílení umožnil. Je zakázáno sdělování údajů o uživatelském účtu jiným osobám, zasahování do technických prostředků, které chrání elektronickou knihu, případně omezují rozsah jejího užití. Uživatel také není oprávněn jakkoliv testovat, zkoušet či obcházet technické zabezpečení elektronické knihy.

©Jan Bauer - c/o DILIA, 2015
© INDEART, 2015

www.indeart.cz
978-80-7519-034-5 (PDF)

Obsah

Úvodem
SVATÁ LUDMILA
SVATÝ VÁCLAV
BOLESLAV III., JAROMÍR A OLDŘICH
PŘEMYSL OTAKAR II.
VÁCLAV III.
JAN LUCEMBURSKÝ
VÁCLAV IV.
LADISLAV POHROBEK
LUDVIK JAGELLONSKÝ
Výběr z použité literatury
ČTĚTE ELEKTRONICKÉ KNIHY

Úvodem

Je zvláštní, smrt kolika českých panovníků je opředena nejasnostmi a legendami. Na mnohých z nich jako by spočívalo jakési prokletí spojené se svatováclavskou korunou. Nemám teď na mysli novodobou pověst o tom, že kdokoliv si neoprávněně nasadí korunu českých králů, do tří let zemře. Prý se tak stalo Reinhardu Heydrichovi a Klementu Gottwaldovi, kteří neodolali pokušení mít korunovační klenoty ve své moci a nevyzkoušet si, jaké to je pocítit tíhu svatováclavské koruny na své hlavě. Není však doloženo, že by to někdo z těchto dvou proklínaných uzurpátorů a vrahů skutečně udělal. Byť samozřejmě jejich brzká smrt mohla vyvolat nejednu spekulaci o magických silách uložených v koruně, kterou dal kdysi zhotovit u dovedných českých mistrů šperkařů a zlatníků, patrně s použitím už staršího přemyslovského klenotu, sám Karel IV. V tomto případě byla pověst spíše jen zbožným přáním, než čímkoli jiným.

V této knize nás budou zajímat podivná úmrtí skutečných českých panovníků, ať už násilná nebo přirozená. Nahlédneme do dávné historie začínající - bohužel - bratrovraždou. Na samém prahu české státnosti narazíme hned na dva atentáty s víc než podivnými a zavrženíhodnými okolnostmi. Paradoxně oba daly této zemi její první přímluvce na nebesích, zemské patrony - svátou Ludmilu a svátého Václava.

Samozřejmě nemůžeme vynechat dodnes neobjasněnou vraždu posledního mužského potomka přemyslovské dynastie Václava III. Už proto, že v pouhých šestnácti letech se ujímal vlády v obrovském česko-polsko-uherském soustátí, na hlavě měl, obrazně řečeno, tři královské koruny. Nová neočekávaná mocnost v srdci Evropy vzbudila nevoli a zášť sousedů a po prudkém přemyslovském rozmachu přišel nečekaně rychlý a bolestný pád z hvězd...

Nevynecháme ani tři panovníky, kteří našli smrt na bitevním poli - Přemysla Otakara II., Jana Lucemburského a Ludvíka Jagellonského... Zvláštní,

ba záhadné okolnosti však provázely třeba smrt Janova vnuka Václava IV., opředeného pověstmi rozverného nočního cestovatele po pražských krčmách, či náhlý skon zpola ještě dítěte Ladislava Pohrobka, za něhož vlastně vládl zemský správce Jiří z Poděbrad, budoucí husitský král či král dvojího lidu.

Pochopitelně jsem v tomto krátkém úvodu nevyjmenoval všechny panovníky a vladaře, o nichž je v této knize řeč. Předem však slibuji, že vyprávění o nich bude stejně napínavé a barvité, jako osudové příběhy třeba Václava III. nebo Jana Lucemburského. Nuže tedy vydejme se temnou propastí času do dávno minulých dob této země za pohnutými osudy korunovaných hlav, podívejme se, čím a proč žili a za jakých podivných okolností často předčasně a zbytečně umírali.

Předem přiznávám, že jsem nechtěl psát suché dějiny, jakýsi nudný dějepis, ale plnokrevné a poutavé vyprávění. Už proto jsem leckdy popřával sluchu různým záhadám a hypotézám, které cti dbalí historikové jen nepříliš rádi berou na vědomí. Říkám to zde jaksi preventivně na svou omluvu a na vysvětlenou, pokud by se snad některý vzdělaný čtenář cítil mými příběhy o knížecích a královských koncích pohoršen. Stejně tak jsem nemohl vyčerpat absolutně všechno, co o kdysi vůdčích osobnostech české země historické věda dnes ví. Snad mi to bude prominuto.

SVATÁ LUDMILA

Podle pravidel společenského chování platných dokonce ještě před profesorem Jiřím Stanislavem Guthem - Jarkovským, autorem Společenského katechismu, mívá dáma přednost. Učiňme, možná k nelibosti dnešních militantních feministek, tomuto pravidlu zadost i v této knížce jinak plné ctižádostivých a vládychtivých mužů. Začněme ženou, už proto, že bude jediná a navíc je první i z hlediska časové historické posloupnosti. Kromě toho to byla žena výjimečná a mimořádná a rozhodně si zaslouží, abychom s ní otevírali tuto knížku. A nejen proto, že po mučednické smrti našla místo mezi světci a stala se spolupatronkou české země.

Kněžna Ludmila, protože o ní je řeč, se dostala k moci po smrti svého manžela a po následné předčasné smrti jeho nástupců, svých dvou synů. Vládla však příliš krátce, i když, přiznejme si, je otázkou, zda skutečně stačila vládnout v zastoupení svého vnuka Václava. Její stejně energická a ambiciózní snacha Drahomíra ji dala úkladně zabít. Vraždy v rodině, jak říkávají dnešní otrlí kriminalisté - domácí zabíjačky, bývaly v těch dávných pohnutých dobách na samém počátku českého státu, alespoň pokud jde o rodinu panovnickou, poměrně běžnou záležitostí. Už proto, že pozůstalým po oběti se smrtí příbuzného otevírala cesta ke knížecímu stolci. V tomto ohledu, jak si dále ukážeme, opravdu neznali bratra.

HLEDÁME RODIŠTĚ

O Ludmile praví Kristián ve své legendě, že byla dcerou „knížete Slavibora, z kraje slovanského, který se dříve jmenoval Pšov a který dnešní lidé nazývají nyní podle nově vystavěného hradu Mělnickem“. Staroslověnská Proložní legenda o svaté Ludmile, vzniklá na Rusi koncem 13. nebo počátkem 14. století, však o budoucí české kněžně a světici praví, že „byla ze země srbské, knížete srbského dcera“. Čímž jsou samozřejmě míněni dnešní Lužičtí Srbové. Proložní legenda, respektive její literární předloha, patrně původně vznikla v českém prostředí a na Kyjevskou Rus se dostala s vyhnanými slovanskými duchovními. Proto ji někteří historikové považují za informovanější než latinsky sepsaný Kristiánův text. Historik profesor Václav Chaloupecký se pokusil spojit oba informační zdroje a nabídl výklad, podle něhož Ludmila skutečně pocházela z oblasti Lužických Srbů, a to z území, jež se nazývalo Milsko neboli Horní Lužice, které bylo možné zaměnit s Mělnickem. Z „provincie Milcensis“ se prostě u Kristiána stala „provincie Milnicensis“. Vida, co dokáže pár písmenek navíc!

Spor mezi Pšovskem, tedy Mělnickem, a Lužickým Srbskem asi jen tak snadno nerozhodneme. Nicméně Mělník je s Ludmilinou památkou nedělitelně spojen. Později se stal věnným městem českých kněžen a královen. Už kolem roku 1000 zde sídlila vdova po Boleslavovi II. Emma a patrně zde razila vlastní mince. Po roce 1319 tady zase držel v domácím vězení Jan Lucemburský svoji vzpurnou choť Elišku Přemyslovnu. A to už vůbec nehovořím o tom, co by si bez Ludmilina jména počali mělničtí vinaři. Břevnovský mnich Kristián však zdůrazňuje, že hrad Mělník vystavěli v jeho době, tedy koncem 10. století, byl tehdy nový, a tudíž se zde Ludmila nemohla narodit. Zato archeologové znají hradiště Hradsko u Mšena, které stávalo na vrchu nad říčkou Pšovkou. Pokud prý bychom chtěli poctivě hledat Ludmilino rodiště, měli bychom možná hledat právě zde, nedaleko hradu Kokořína. Hradiště, rozkládající se na ploše 9,3 hektaru, vzniklo asi v 8. století. Podle nálezů

se skutečně mohlo jednat o sídlo knížete Pšovanů a odkryté stopy po pohanském obětišti jako by potvrzovaly to, co se o Ludmile píše v legendě Fuit in provincia Beomorum (Stalo se v zemi české), sepsané někdy po roce 970: „Když byla ještě mladičká, obětovala modlám a často velmi zaníceně se oddávala jejich uctívání.“

Nabízí se nám však jedno řešení hádanky, odkud vlastně Ludmila pocházela. A tím je důvod jejího sňatku s českým knížetem Bořivojem. Tehdejší velmoži samozřejmě nemohli jít jen za hlasem svého srdce a vybrat si nastávající pouze podle okamžitého milostného poblouznění. Urození ženiši, nebo ještě častěji jejich rodiče, přihlíželi především na to, zda nevěsta je rovněž patřičně urozená a vhodná k jejich společenskému postavení a samozřejmě pak také, je-li náležitě bohatá, aby věnem přinesla dostatečné zajištění. Navíc sňatek mezi příslušníky panovnických dynastií, a o takový v případě Bořivoje a Ludmily určitě šlo, byl vlastně jakousi spojeneckou smlouvou upevňující vztahy míru, dobrého sousedství, spolupráce, vzájemné pomoci a já nevím čeho ještě všeho. To dnešní děti prezidentů a premiérů to mají podstatně jednoduší. Taková prezidentská dcerka se může zbláznit třeba do popeláře a tatínek jen odevzdaně pokrčí rameny a musí demokraticky uznat, že i popelář je řádný občan a volič. A kromě toho ani prezident či premiér nemívá, alespoň v demokratických zemích, svoji funkci nadosmrti. První známý Přemyslovec Bořivoj se však musel oženit s dívkou k sobě rodem vhodnou, protože i tím prokazoval, jakým je schopným vladařem. Když si jeho prapravnuk Oldřich vzal z lásky pradlenu Boženu, vysloužil si za to poněkud přezíravé odsudky kronikářů a dodnes se na něj historikové dívají skrz prsty.

Proč to všechno tak do detailu rozebírám? Prostě proto, že nám logický řetěz Bořivojových úvah může pomoci naznačit, odkud vlastně Ludmila pocházela. Jeho sňatek měl být jistě obdobou spojenecké smlouvy. Každé takové spojenectví bývá samozřejmě vždycky namířeno proti někomu třetímu, výběr nevěsty tedy závisel na Bořivojových zahraničně politických ambicích. Hledal-li spojence proti Východofranské říši, zdá se logické, že stál o podporu Lužických Srbů, kteří s ní, stejně jako on, sousedili. Pokud mu však šlo jen o to, aby si upevnil své postavení ve středu české kotliny, stačili mu jako spojenci blízcí Pšované usedlí kolem

soutoku Labe s Vltavou. V tom případě obě knížectví vlastně sjednotil, respektive knížecí svatbou jistě rozradostněné a potěšené Pšovany pohltil. Však si také dále ukážeme, že v podobných krocích byl Bořivoj mistr.

Uškrcení svaté Ludmily, ilustrace z Velislavovy bible z počátku 14. století

Náhrobek svaté Ludmily v bazilice sv. Jiří na Pražském hradě

Busta svaté Ludmily, součást svatovítského pokladu

KOLABORANT BOŘIVOJ

Podle původních zvyklostí býval zřejmě kníže, vladyka či lech Čechů, ovládajících tehdy střed české kotliny zhruba v rozsahu dnešní Prahy a jejího nejbližšího okolí, volen svobodnými muži na sněmovním poli nacházejícího se pravděpodobně v místech nynějšího druhého nádvoří Pražského hradu. Bořivoj si však s pomocí moravského krále Svatopluka uzurpoval moc v Čechách pouze pro sebe, stal se jakýmsi Svatoplukovým místodržícím. Dnešní terminologií bychom mohli říci, že byl moravským kolaborantem. Tuto událost můžeme klást někam mezi roky 873, kdy se moravský arcibiskup Metoděj vrací z bavorského vězení na Moravu, a 885, kdy 6. dubna umírá a je pochován „ve velkém chrámu moravském“. Vyplývá to ze skutečnosti, že toto spojení Bořivoje a Svatopluka bylo přímo na Moravě stvrzeno Bořivojovým pokřtěním právě Metodějem. Břevnovský mnich a legendista Kristián líčí celý příběh následovně:

„Skvěje se květem vynikající krásy a mladistvé síly (rozuměj Bořivoj), navštívil tento jednoho času v nějaké záležitosti své a lidu sobě svěřeného svého vévodu nebo krále Svatopluka na Moravě a byl od něho laskavě přijat a pozván společně s ostatními na hostinu. Ale nebylo mu dovoleno usednouti mezi křesťany, nýbrž byl vyzván, aby se posadil po způsobu pohanů před stolem na podlahu. A tu prý mu řekl biskup Metoděj, jemuž bylo líto jeho ponížení: ‚Jaká běda, ty, muž tak vynikající, a nestydíš se, žes vyhoštěn ze sedadel knížecích, ačkoliv sám také vévodskou moc a hodnost máš, ale raději chceš pro hanebnou pohanskou modloslužbu s pasáky sviní na zemi seděti.’ On pak řekl: ‚V jaké nebezpečenství bych se vydal pro tu věc, nebo co dobrého by mi přineslo náboženství křesťanské?‘ ‚Jestliže se zřekneš model a zlých duchů v nich sídlících,‘ pravil biskup Metoděj, ‚staneš se pánem pánů svých a všichni nepřátelé tvoji budou podrobeni moci tvé a potomstvo tvé každodenně vzrůstati bude jako převeliká řeka, do níž se vlévají proudy rozličných potoků.’ I řekl Bořivoj: ‚Jestliže tomu tak jest, co překáží, abych

byl pokřtěn?‘ ‚Nic,‘ pravil biskup, jen buď hotov z celého srdce věřiti v Boha Otce všemohoucího a jeho Syna jednorozeného, Pána našeho Ježíše Krista, a v Ducha Utěšitele, osvětitele všech věřících, nejenom pro světské blaho, ale i pro spásu duše, aby sis získal slavnou palmu věčnosti a stal se účastným společenství svátých v nevýslovné radosti.‘ Tímto a podobným jako med plynoucím povzbuzováním roznícená mysl jinochova prahla přijmouti milost křtu, i vrhnuv se s celou svou družinou na zem k nohám biskupovým, velmi snažně ho prosil, aby se tak bez prodlení stalo. Nač třeba více slov? Druhého dne poučil vévodu i s třiceti dvořany, kteří s ním přišli, o základech víry, a když podle obyčeje vykonali obřadný půst, obrodil je přeposvátným pramenem křtu...“

Na tomto až idylickém Kristiánově vypravování evidentně něco nehraje. Těžko si totiž můžeme představit, že by český kníže, byť ještě vyznávající původní slovanské kulty, strpěl, aby nemohl na moravském královském dvoře hodovat s ostatními u stolu, ale jedl někde na zemi. Vždyť pokud byl Svatoplukovým hostem a vedl s ním zřejmě důležitá diplomatická jednání, jistě by se nenechal takovýmto způsobem odbývat. Leda by bylo všechno jinak. Staroslověnská legenda Život svátého Metoděje připomíná, že „jeden velmi mocný kníže pohanský sídlící na Visle tupil křesťany a činil jim násilí. Metoděj mu vzkázal po poslech: ‚Dobré ti bude, synu, dáš-li se pokřtít dobrovolně v své zemi, abys nemusel být pokřtěn násilně jako zajatec v cizí zemi. Pak si vzpomeň na mne.‘ To se i stalo...“

Citát se vztahuje ke Svatoplukovu tažení do Polska někdy v druhé polovině 70. let 9. století. Moravský král přitom své mocenské ambice, jak bývalo ve středověku zvykem, omlouval šířením křesťanství. Když některý vládce odmítal věřit v jednoho trojjediného Boha a nechtěl se nechat dobrovolně pokřtít doma, tak ho prostě zajal, pokřtil násilně na Moravě a při té příležitosti mu také příslušně promyl mozek.

Zdá se velmi pravděpodobné, že jen co se Moravané vypořádali s Vislany, vrhli se na Čechy. Muselo to být někdy mezi roky 880 až 883, protože později už Svatopluk operoval s úctyhodným vojskem 8 tisíc jezdců a 20 a 25 tisíc pěšáků v Panonii. V Čechách patrně zajal tehdy vládnoucího Bořivoje, dal ho odvléci na

Moravu, kde ho arcibiskup Metoděj pokřtil. Pak by bylo také logické, že nemohl hodovat se Svatoplukem u jednoho stolu. Byl přece jeho zajatcem. Ostatně zmíněný motiv popisované hostiny si Kristián zřejmě vypůjčil z letopisu Conversio Bagoariorum et Carantanorum líčícího působení bavorské křesťanské misie v Korutanech a v Panonii. Podle něho sídlil v Korutanech jakýsi velmož Ingo, který k sobě zval pohanské vládce zároveň s jejich křesťanskými otroky. Zatímco otroky jako věřící křesťany hostil u stolu, jejich pohanští majitelé museli sedět přede dveřmi se psy, dokud se také nedali pokřtít.

Ještě jedna pasáž z citovaného výňatku z Kristiánovy legendy stojí za připomenutí. A to Metodějova slova určená Bořivojovi, že „všichni nepřátelé tvoji budou podrobeni moci tvé a potomstvo tvé každodenně vzrůstati bude jako převeliká řeka...“. Nepokrytě je tak samotným aktem křtu legitimizována budoucí Bořivojova uzurpace knížecího trůnu pouze pro něho a jeho potomky. Zatímco až doposud si Češi podle staroslovanského zvyku knížete volili ze svých řad, nyní dostal jeden z nich moc od Boha, byl Bohem vyvolen vládnout ostatním navěky a jeho potomci dědili knížecí trůn po něm. Ano, v tom spočívala největší přitažlivost křesťanství pro vládnoucí elity. Zatímco ve svých prvopočátcích, v dobách svátého Pavla, bylo náboženstvím uražených a ponížených, otroků a vyděděnců, od dob římského císaře Konstatina Velikého se stávalo pilířem moci. Nejinak tomu bylo i v případě Svatopluka a Bořivoje.

Mladý český kníže se vrátil domů na hradiště Levý Hradec blízko dnešních Roztok prý bohatě obdarován, ostatně kolaborace vždycky musela vynášet, a s knězem Kaichem, patrně jedním z Metodějových žáků. O tom, že by ho doprovázelo i menší okupační vojsko Moravanů, můžeme pouze spekulovat. Je to však pravděpodobné. Bořivoj nechal na Levém Hradci postavit kostelík sv. Klimenta, první křesťanský svatostánek v Čechách, jehož zasvěcení nepochybně souviselo s tím, že právě ostatky někdejšího utopeného římského biskupa Klimenta přinesli Konstantin a Metoděj ze své předchozí misie k Chazarům na Krymu. V novém kostele byla patrně právě knězem Kaichem pokřtěna i Bořivojova manželka Ludmila, pokud ji později nepokřtil Metoděj na Moravě. Jak zdůrazňuje

legenda, „vznešená paní Ludmila, po svém obrácení od pohanských bludů každodenními slzami hořce lkala, že dříve modly uctívala.“

STROJMÍROVO POVSTÁNÍ

S moravskou okupací a s novým náboženstvím se však Češi nehodlali jen tak smířit. Vzbouřili se, vyhnali Bořivoje zpátky na Moravu a vlády se místo něj ujal jakýsi vévoda Strojmír. Podle Kristiána pro něj museli poslat do Německa, kde žil jako vyhnanec a dokonce prý zapomněl rodnou řeč. To se mu nakonec mělo stát osudným. „A proto je zavržen od vlastních volitelů, kteří především sami sebe obviňovali, že si zvolili takového člověka, jehož hlasu ani řeči nejsou s to rozuměti a k jehož uším neznalým jejich jazyka nemůže proniknout jejich volání.“

Popravdě řečeno, nezdá se příliš pravděpodobné, že by některý český vladyka pobýval někde v Bavorsku tak dlouho, aby zapomněl rodný jazyk. Jestliže odešel z Čech po Bořivojově nástupu k moci, nemohlo to být zase až tak dávno. Jen si vzpomeňte, že mnozí naši emigranti, kteří žili více než padesát let v cizině bez kontaktu s češtinou, když se po roce 1989 mohli vrátit do rodné země, hovořili rodnou řečí možná lépe než ten, kdo odtud nevytáhl paty. Navíc pokud onen Strojmír skutečně v Bavorsku žil, musel být nepochybně křesťanem a zdá se krajně nepravděpodobné, že by si ho příznivci staroslovanského náboženství, a to vzbouřenci rozhodně byli, vybrali jako svého vůdce. Zkrátka a dobře, Kristiána nemůžeme brát doslova, ostatně psal přece legendu a nikoliv kroniku. To je stejné, jako kdybychom v příběhu pionýra - udavače Pavlíka Morozova chtěli hledat objektivní popis událostí ve Stalinově Sovětském svazu v 30. letech 20. století.

Příznivci Strojmíra a se prý nakonec sešli s příznivci Bořivoje na sněmovním poli, tedy jak už víme v místech dnešního Pražského hradu, obě skupiny si prý pod pláště schovali zbraně a místo mírového jednání se pěkně pomlátili. Bořivojovci přitom zvítězili a poslali pro svého knížete na Moravu. Alespoň tak líčí další vývoj událostí Kristián. I v tomto případě si dovolím upřímně pochybovat o pravdivosti

jeho tvrzení. Naopak pokládám za pravděpodobné, že Bořivoj s Ludmilou museli po svém vynuceném útěku strávit nějaký čas v moravském exilu. Teprve když se Svatopluk vrátil ze svého tažení do Panonie, což bylo v roce 884, mohl vyslechnout jejich nářky, vojensky zakročit v Čechách a rozdrtit Strojmírovo povstání. Bořivoj pak z vděčnosti nechal postavit na onom sněmovním poli, kde patrně při rokování svobodných mužů vypukla proti němu vzpoura, kostel Panny Marie, tedy stejného zasvěcení jaké měl „velký chrám moravský“, asi trojlodní bazilika na hradišti u Mikulčic. Byl to víc než symbolický čin. Dal jim totiž nepokrytě najevo, kdo je teď v Čechách jednou provždy pánem.

A Strojmír? Tento vůdce protimoravského a tím pádem i protibořivojovského a zřejmě i protikřesťanského povstání je poněkud záhadnou postavou. Pokud pomineme Kristiánovy pomluvy, že žil u Němců a zapomněl rodný jazyk, nevíme o něm pranic. Podle některých badatelů se jednalo o zličského knížete sídlícího v Kouřimi, případně předka rodu Slavníkovců. Možná Strojmír vládl původně před Bořivojem, ale Svatopluk ho vyhnal do Bavor a dosadil právě Bořivoje místo něj. Pak by bylo logické, že při povstání si rebelující Čechové vyžádali jeho návrat a Moravané ho museli porazit znovu. Podle jiné verze byli Strojmír a Bořivoj dokonce příbuzní. Snad byl Strojmír bratr Bořivojova otce bájného Hostivíta. Mělo by tedy jít o strýce a synovce. Ale to všechno jsou jen a jen spekulace. V každém případě je jisté, že střední Čechy, kde se tyto pohnuté a bouřlivé události odbývaly, musely už tehdy sehrávat v rámci české kotliny rozhodující roli. Proč by jinak moravský král tolik stál o jejich ovládnutí a kontrolu?

Mimochodem, pohnuté osudy onoho Strojmíra by mohly nějak souviset se vznikem legendy o spícím vojsku v Blaníku. V souvislosti s touto památnou horou se totiž traduje, že někde blízko ní svedl svou poslední bitvu slovanský kníže zvaný právě Strojmír. Jeho tělo a těla jeho bojovníků však nikdo nikdy nenašel. Prý záhadně zmizela uvnitř Blaníku. Jak jsem koupil, tak prodávám.

ENERGICKÁ DÁMA S PŘEDKUSEM

Ludmila porodila tři syny a tři dcery. Jména dcer se nedochovala, ostatně ve středověku nebývaly důležité. I když byly dobře provdány, znamenaly výdaje s věnem, a tudíž starosti navíc. Pokud jde o syny, jeden zemřel patrně ještě v raném dětství a ani nevíme, jak se jmenoval. V tehdejších dobách, kdy na hygienu moc nehleděli a zdravotní péče se pohybovala někde mezi bylinkářstvím a bílou magií, umíraly děti poměrně často. Už proto se manželky panovníků hodnotily podle toho, kolik porodily mužských potomků. Ti totiž představovali budoucí dědice trůnu, záruku pokračování panovnické dynastie. Ludmila vychovala svému manželovi hned dva nástupce, dva syny, kteří se dožili dospělého věku - Spytihněva a Vratislava. Když Bořivoj roku 889 v pouhých zhruba šestatřiceti letech zemřel, bylo staršímu Spytihněvovi teprve třináct let a Vratislav byl ještě kojencem.

Pro moravského krále Svatopluka nastala svým způsobem ideální situace. Čechy se staly nedělitelnou součástí jeho říše. Alespoň není nic známo o tom, že by ve Svatoplukově zastoupení vládla knížecí vdova, teprve asi devětadvacetiletá Ludmila. Krásy zřejmě moc nepobrala, antropolog MUDr. Emanuel Vlček při zkoumání jejích kosterních pozůstatků zjistil, že měla výrazný předkus a byla 168 centimetrů vysoká, což bylo v tehdejší době pro ženu poměrně hodně. Můžeme si ji tedy představit jako vytáhlou a s poněkud vyceněnými zuby. Však si také Bořivoj nebral Ludmilu pro její tělesné půvaby. Ostatně v době svatby jí bylo teprve čtrnáct let, byla vlastně ještě dítětem. Co však nepobrala na kráse, dohnala, jak už to tak bývá, na bystrém rozumu. Důležité postavení si jako česká kněžna po manželově smrti rozhodně udržela. Nevíme, zda jí Svatopluk vyplácel nějakou apanáž či žila z nahospodařených peněz po manželovi. V každém případě stále měla svoji knížecí družinu a už nesídlila na Levém Hradci, ale v tehdy nové rezidenci na hradčanském ostrohu, nazývaném Svinský vrch podle tvarů prý připomínajícího delfína čili mořskou svini.

Bořivoj zde, v sousedství někdejšího sněmovního pole a posvátného obětiště zvaného Žiži, kde zřejmě stával i nastolovací kámen, kam býval usazován nově

zvolený kníže, nezbudoval jen kostel Panny Marie. Na důkaz, že s někdejší staroslovanskou demokracií je konec, obehnal celý vrch dřevěnými palisádami, mohutným hliněným valem a metr hlubokým příkopem. Místní lidé se však nechtěli jen tak snadno rozloučit se starými pořádky a kdosi patrně zapálil ještě dřevěný kostel Panny Marie. Pro většinu zřejmě stále pohanského obyvatelstva českého knížectví byl totiž symbolem nejen nové víry, ale i změny politických poměrů. Archeolog Ivan Borkovský na jeho zničení usoudil podle toho, že v letech 1950 až 1951 odkryl na jednom místě vlastně základy dvou kostelů - původního, nesporně Bořivojova, a druhého, jenž dal z kamene postavit jeho syn a nástupce Spytihněv.

Doba bezprostředního moravského panství trvala pět let. Svatopluk v roce 894 zemřel a vlády se po něm ujal jeho syn Mojmír II. Jistě si v této souvislosti vzpomenete na prastarou pověst o králi Svatoplukovi, třech prutech a nesvornosti jeho tří synů. Ve skutečnosti známe jen dva syny moravského krále - staršího Mojmíra II., který převzal žezlo vlády po otci, a mladšího Svatopluka II., jemuž připadlo údělné knížectví se sídlem v Nitře. Bratrského souladu a svornosti však mezi nimi bylo ve shodě s legendou pramálo. Mladší si myslel, že by vládl líp a vytáhl proti staršímu do války. Češi využili, že je Mojmír II. zaměstnán uklidňováním vykutáleného bratříčka a zbavili se moravského protektorátu. Už v následujícím roce se na říšském sněmu v bavorském Řezně objevila delegace českých velmožů v čele s jakýmsi Vitizlou a dvacetiletým Bořivojovým synem Spytihněvem a žádala krále Arnulfa o ochranu před Moravany.

Nevíme, kdo byl Vitizla, patrně správně Vitislav. Nicméně jeho přítomnost v čele delegace svědčí o tom, že Spytihněv jako Bořivojův nástupce neměl ještě situaci v Čechách plně v rukách. Jemu samotnému by zřejmě mělo vyhovovat pokračování v otcově politice, tedy orientace na Moravu. Proti nadvládě Moravanů se však zvedla vlna odporu a rebelové hledali ochranu u západních sousedů, ve Východofranské říši. Mladému Spytihněvovi, nechtěl-li přijít o své vedoucí postavení, které rozhodně bylo Svatoplukovou smrtí ohroženo, nezbylo než jít s převládajícím proudem. Troufnu si tvrdit, že ho k tomu navedla jeho obratná

a energická matinka Ludmila. Arnulf si samozřejmě nemínil hrát na mocného spojence a protektora zadarmo. Tak jako Sovětský svaz si od nás za nerozborné přátelství odvážel uran i východofranský král a od roku 896 dokonce římský císař chtěl za ochranu platit. Čeští velmoži se mu zřejmě zavázali každoročně odvádět oněch 120 volů a 500 hřiven stříbra, které „otec národa“ František Palacký mylně připsal na triko knížeti Václavovi. Ve skutečnosti šlo o mnohem starší závazek, k němuž se upsaly slovanské kmeny v Čechách už v roce 806 Karlovi Velikému a pak ho přestali platit v době vlády Ludvíka I. Pobožného, panujícího v letech 814 až 840.

Přední znalec období raného českého státu Dušan Třeštík připomíná, že v roce 895 to bylo naposled, kdy v českém zastoupení jednala hned celá delegace knížat. Právě Spytihněv s chytrou matinkou Ludmilou za zády se měl postarat o to, aby to napříště byli jen Přemyslovci, správněji bychom měli říkat Bořivojovci, protože legenda o Přemyslu Oráčovi vznikla patrně dodatečně, kdo bude jednat za všechny Čechy. Podle Třeštíka budoval záměrně ve středu Čech jakési pevnostní jádro. V jeho srdci byla samozřejmě Praha, ale také ještě Levý Hradec, v takřka pravidelných rozestupech v kruhu kolem pak od severu ve směru hodinových ručiček hrady Mělník, Stará Boleslav, Lštění, Tetín a Libušín. Leckde bylo přirozeně využito starších hradišť, například v případě Libušína, nicméně nově budované hrady hlídaly všechny důležité zemské stezky mířící do srdce Čech, tedy jádra přemyslovské domény.

Z kamene nově vystavěný kostel Panny Marie u někdejšího sněmovního pole byl pak jakýmsi pomyslným středem nově se formujícího státu. Můžeme oprávněně pochybovat o tom, že tato koncepce se zrodila pouze v hlavě mladého Spytihněva. Jeho kroky nepochybně řídila Ludmila. Křesťanská svatyně v těsném sousedství pražského knížecího paláce a v samém srdci formujícího se knížectví s jediným samovládcem v čele naznačuje, že panování svého syna inspirovala právě tato velmi zbožná a přitom racionálně uvažující žena. Zatímco Velká Morava vzala pod náporem maďarských kočovníků nakonec za své, v české kotlině pokládala pramáti nové dynastie Ludmila základy nového státu, který měl v různé podobě přetrvat

vlastně až do dnešních dnů. No uznejte sami, mohli jsme si vybrat lepší dámu za zemskou patronku?

DRAHOMÍRA PŘICHÁZÍ NA SCÉNU

Velkomoravský panovník Mojmír II. samozřejmě nemohl nechat českou vzpouru bez trestu. Sotvaže se vypořádal se svým mladším bratrem, který se zachránil jedině útěkem na území Východní marky, dnešního Rakouska, hodlal si vyrovnat účty s Čechy. Zvlášť když zjistil, že Bořivojův syn Spytihněv vedl Český oddíl, který se v roce 900 podílel na bavorském vpádu na Moravu. Mojmír II. Bavory tehdy odrazil, ale už rok nato s nimi uzavřel mír a spojenectví proti společnému nepříteli Maďarům. A Češi měli pokoj, byť zřejmě jen zdánlivý. Staré letopisy podivuhodně mlčí o dvacetileté Spytihněvově vládě. A přesto je to zřejmě rozhodující doba, v níž se utvářelo české knížectví, a přemyslovský rod si v něm upevňoval své vůdčí postavení. Podle německého filozofa Georga Wilhelma Friedricha Hegela prý mírové a šťastné periody zanechávají v dějinách bílé nepopsané stránky. Takovou bílou nepopsanou stránkou v české historii by mělo být období do roku 915, kdy Spytihněv zemřel. Napovídal by tomu absolutní nedostatek písemných informací. Při nejlepší vůli však nemůžeme věřit tomu, že by to bylo ryze mírové období. Vždyť po pádu Moravy jistě Maďaři ohrožovali i českou kotlinu. Doma pak Bořivojův syn musel patrně svádět boje s vůdci ostatních slovanských kmenů.

Podle některých hypotéz, zmiňovaných například archeoložkou Naďou Profantovou, byl onen Vitizla čili Vitislav, s nímž Spytihněv vedl deputaci Čechů ke králi Arnulfovi, totožný s bájným luckým knížetem Vlastislavem. A lucká válka a bitva na Turském poli mezi Čechy a Lucany, kterou líčí Kosmas ve své Kronice české, se skutečně odehrály. Nikoliv však za knížete Neklana, patřícího skutečně do

pověstí, ale až v době Spytihněvově. Na území Lučanů, nynějším Žatecku, skutečně nacházíme podobnou síť hradišť jako v přemyslovských středních Čechách. Jmenujme alespoň Rubín u Podbořan, Drahuš u Postoloprt či Vlastislav u Třebenic. Archeologové je takřka vesměs zařazují do 9. až 10. století. Na žádném z nich však nestál křesťanský kostel, kdežto Přemyslovci měli ve svých hradištích hned tři. Na Levém Hradci založil už Bořivoj kostel sv. Klimenta, na Pražském hradě obnovil Spytihněv kostel Panny Marie a další svatostánek, zasvěcený sv. Petrovi vybudoval na Budci. Zdá se tedy, že lucká knížata na rozdíl od Přemyslovců ještě uctívala původní, slovanské bohy. Za takových okolností se sjednocování Čech mohlo odbývat pod heslem šíření křesťanství a mít tak dokonce krásné ideologické zdůvodnění.

V roce 906 se Spytihněvův bratr, v té době zhruba osmnáctiletý Vratislav, oženil s kněžnou polabského slovanského kmene Havolanů Drahomírou. Stejně jako sňatek Bořivoje a Ludmily musela mít i tato svatba zahraničně politické pozadí. Havolané byli nejbližšími sousedy a přirozenými spojenci jiného slovanského kmene Dalemínců či také Glomačů. Právě Glomači si povolali na pomoc proti Sasům Maďary a s jejich výrazným přispěním je skutečně právě v roce Vratislavovy a Drahomířiny svatby porazili. Historik Dušan Třeštík z toho vyvozuje, že zmíněný sňatek mohl s válkou Glomačů se Sasy souviset. Patrně symbolizoval nový spojenecký svazek Čechů s Havolany a jejich nejbližšími sousedy a přáteli Glomači namířený proti rozpínavým Sasům. V rámci závazků vyplývajících z tohoto svazku pak Spytihněv umožnil maďarskému vojsku volný průchod přes Čechy. Z maďarských sídel v Panonské nížině to bylo do středního Polabí, kde se válka odehrávala, právě tudy nejblíž. Riziko, že divocí uherští nájezdníci cestou něco provedou, bylo asi velké, obava ze Sasů však zřejmě větší.

Vida, co se dá všechno vydedukovat z jedné knížecí svatby, která se uskutečnila právě v roce jednoho vojenského tažení! Český stát se pod Spytihněvovým vedením už politicky neorientoval pouze na Bavorsko, ale ve velké míře také na sice ještě pohanské, zato jazykově velmi příbuzné kmeny Polabských Slovanů. Uzavřel s nimi, řečeno dnešní terminologií, protisaský pakt, využívající

obávaných maďarských bojovníků jako nájemné vojenské síly. Pokud Ludmila pocházela z knížecí rodiny Srbů, krátce před tím podmaněných právě Sasy, je pravděpodobné, že to byla zejména ona, která pohnula své syny Spytihněva a Vratislava k uvedenému zahraničně politickému kroku.

Jak už bylo řečeno, v roce 915 tehdy asi čtyřicetiletý Spytihněv umírá a je pochován v kostele Panny Marie na Pražském hradě, kde také jeho kostru a kostru jeho nám neznámé manželky archeologové objevili. Protože nezanechal žádné potomky, historikové předpokládají, že vesměs zemřeli ještě v dětském věku, vlády se po něm ujal jeho mladší bratr Vratislav. I ten však už po šesti letech, zřejmě 13. února 921, zesnul, byť mu bylo teprve třiatřicet roků. Zůstali po něm dva ještě nedospělí synové, nejstaršímu Václavovi bylo teprve třináct, mladšímu Boleslavovi asi sedm nebo osm, a čtyři dcery, z nichž jedna, Střezimíra se provdala za knížete Zličanů Slavníka a stala se matkou svátého Vojtěcha. Alespoň to někteří historici předpokládají. A tehdy vlastně začíná rozhodující část našeho příběhu.

SNACHA PROTI TCHÝNI

Vratislavovým nástupcem se měl stát jeho nejstarší syn Václav, jenž však, jak jsem se zmínil, v té době ještě nedosáhl zletilosti nastávající podle staročeského zvykového práva, „když se brada spe aneb když se lóno chlupatí“, tedy asi v šestnácti letech. Václav byl sice povolán na otcovský stolec do Pražského hradu, ale, jak praví Kristián, „všichni velmožové, pojavše moudrý záměr, svěřili mladého vévodu i s jeho bratrem Boleslavem Ludmile blahoslavené paměti, služebnici Kristově, na vychování, dokud by s pomocí boží nedosáhli síly dospělého věku. V praxi to znamenalo, že jedenašedesátiletá Ludmila měla vlastně vládnout zemi ve Václavově zastoupení.

Vzpomeňte si, že už jednou byla v podobném postavení, a to po smrti svého chotě Bořivoje. Zatímco tehdy zřejmě vystupovala jen v zastoupení moravského krále Svatopluka, nyní měla víc než zdatnou soupeřku, svou snachu, asi třicetiletou knížecí vdovu Drahomíru. Ta se zcela samozřejmě domnívala, že by měla vládnout sama. Patrně ještě před Vratislavovou smrtí panovaly mezi oběma dosti energickými a panovačnými ženami vážné neshody ohledně Václavovy výchovy. Jeho knížecí otec ho totiž poslal na hradiště Budeč, kde žila Václavova babička Ludmila, učit se číst a psát latinsky. Zřejmě ho vyučoval kněz zmiňovaný v legendách jako Učeň nebo Pavel. Podle Kristiána to prý byl Ludmilin důvěrník. Drahomíra tenkrát vytýkala své tchyni, že z Václava dělá spíše mnicha než knížete. V dobových představách totiž znalost čtení a psaní byla u vladařů čímsi podružným a svědčila leda o jejich změkčilosti. Spíše se po nich chtělo, aby uměli dovedně zacházet s mečem a jezdit na koni.

Po Vratislavově smrti se rozhořel boj o moc mezi oběma ženami plnou silou. Vztahy tchyně a snachy nebývají nikdy zcela ideální, o tom jistě nemusím většině z vás, milí čtenáři, nic vykládat. Tentokrát však šlo o víc než jen o odlišné pohledy na vedení domácnosti a výchovu dětí. Šlo o vládu v českém knížectví. Původní nesnášenlivost, jež se ostatně dá vždycky nějak obejít, se přitom už dávno změnila v nenávist až za hrob. K všeobecnému překvapení však sama Ludmila dobrovolně ustoupila a zřekla se vlády. Kristián jí s odstupem času vsunul do úst následující promluvu k Drahomíře:

„Po žádném podílu na tvé vládě nezatoužila má duše zlákána zlou žádostivostí, ani nechci panovati nad tebou. Vezmi si své syny, a jak je libo, s nimi vládni, mně však dopřej volnosti, abych sloužila všemohoucímu Kristu, na kterémkoli chceš místě.“

Byla v tom jen křesťanská pokora, nebo bylo Ludmilino rozhodnutí vyvoláno ještě něčím jiným?

Domnívám se, že žádná taková slova nepadla, ale že si je vymysleli pozdější legendisté, aby Ludmiliny činy lépe odpovídaly středověké představě o povaze a charakteru svaté mučednice. Žena urputně bojující o moc by tuto představu

rozhodně nesplňovala. Naši úvahu potvrzuje i skutečnost, že Ludmila odjela z Prahy na Tetín, hradiště u dnešního Berouna. Její odjezd byl buď nedobrovolný, nebo to byl doslova útěk. V Kristiánově legendě pak je přinejmenším podivné, že Drahomíře Ludmilin pokorný ústup ze scény nestačil a rozhodla se ji zlikvidovat za každou cenu. Proč to dělala?

Kristián nepochybně líčí celý příběh nějako kronikářský záznam, ale jako legendu. Má za cíl oslavit světici. Všechno ostatní je pro legendistu podružné. Dřívější historikové, kteří se o legendy opírali, ve shodě s nimi viděli ve sporu obou vdov vlastě svár křesťanství reprezentovaného Ludmilou a doposud přežívajícího tradičního slovanského náboženství, jehož představitelkou byla Drahomíra. Byla přece dcerou knížete v té době ještě pohanských Havolanů. Křesťanství a pohanství (vlastně původní slovanské náboženství, protože už samotné slovo pohanství vzniklé od slov pohana a pohaněti je vlastně nadávkou - pozn. autora) tehdy prokazatelně existovala vedle sebe a někdy se dokonce k nelibosti latinských kněží pohanské a křesťanské rituály prolínaly. Vzpomeňme alespoň na pohanské bujaré oslavy zimního slunovratu a křesťanské Vánoce, svátky narození Ježíše Krista. Jenže Drahomíra jako příslušnice vládnoucího rodu musela alespoň navenek vystupovat jako křesťanka. Vždyť její manžel Vratislav například těsně před svou smrtí založil na Pražském hradě baziliku sv. Jiří.

Latinská legenda o svaté Ludmile, označovaná podle počátečních slov Fuit in provincia Bohemorum, viděla za celým konfliktem dvou vdov, stejně jako asi o něco málo pozdější legenda Kristiánova, pekelné rejdy:

„Tehdy nepřítel lidského pokolení, ďábel, záviděl, že zbožná služebnice boží Ludmila vynikala tolika přednostmi. I konala knížecí matka poradu se svými nespravedlivými rádci a jala se míti v nenávisti svou tchyni Ludmilu. Říkala totiž: ‚Proč ona má býti takřka mou paní? Zahubím ji, zdědím všechno, co má, a svobodně budu vládnouti? Byl totiž její syn Václav ještě mladíček. Jakmile ctná a oddaná služebnice boží Ludmila seznala takovýto úmysl, řekla své snaše: ‚Netoužím, vládnouti a nepřeji si mít ani sebemenší částečku tvé moci. Naopak žádám, abys mi povolila nerušeně sloužit Bohu až do skonání mých dnů.‘

S těmito slovy opustila Ludmila hrad Prahu a přišla na jeden hrádek, který se zve Tetín. Tam pak řečená služebnice boží, předem tušíc budoucí umučení, pevně se utvrdila ve znalostech věcí posvátných a se vzrůstající horlivostí prokazovala dobrodiní chudým, aniž mohla zcela naplniti svou touhu. Po jejím odchodu matka mladičkého knížete, poradivši se se zločinnými rádci, vyslala muže, aby ji zahubili. Ti si přibrali veliké vojsko a táhli na hrádek Tetín."

Historik Václav Chaloupecký, když v druhé polovině 30. let 20. století zpracovával Ludmilin životní příběh pro knihu o slavných ženách české minulosti, vycházel ještě z nepřesných životopisných údajů o Bořivojových synech. V jeho podání zemřel Spytihněv už v roce 905 a Vratislav pak v roce 916. Konflikt tchyně a snachy se pak podle profesora Chaloupeckého odehrál v roce 920:

„Tak jako Ludmila i Drahomíra byla ve svém mládí pohankou. Ale nejspíš již při svém sňatku s knížetem Vratislavem přijala křest... Drahomíra se sice stala křesťankou, nicméně mravní obsah nové víry jí nepronikl do nitra tak, jak tomu bylo u kněžny Ludmily. Snad právě proto se vlivné kněžstvo přičinilo o to, aby byla výchova mladých knížat a vláda v zemi za jejich nedospělosti svěřena Ludmile. Leč mezi čistě lidským konfliktem tchyně a snachy přicházely v úvahu i jiné okolnosti. Většina českých velmožů si představovala patrně výchovu mladých knížat v kruhu drsných bojarů milujících boj, lov a hodokvas a nikoliv při četbě bible a v ústraní. Kromě toho do rozporu mezi Ludmilou a Drahomírou zasahovaly, jak se zdá, i věci politické. Drahomíra, dcera slovanského Polabí, jež bylo ohrožováno expanzí dynastie saské, nepřála přátelství Čechů s Říší. Raději by viděla český stát po boku pohanských Luticů v zápase proti postupu křesťanského germánstva. Ludmila, jak se zdá, kladla větší důraz na spojenectví křesťanského českého státu s křesťanskou říší německou. Zejména asi se zřetelem na nebezpečí ohrožující český stát z Podunají nájezdy pohanských a brabarských Maďarů. To vše tvořilo pozadí sporu o mladého Václava.

Drahomíra zosnovala tajně spiknutí s některými svými stoupenci proti kněžně Ludmile. ‚Co učiníme?' pravila prý k nim. ‚Vždyť ten, který má být

knížetem, zkažen jest od kněží a od tchyně mé a je jako mnich! - Zahubím tuto a ony vyženu ze země!‘

Tak došlo roku 920 v Čechách asi po čtyřletém vladaření kněžny Ludmily k převratu, v němž se Drahomíra zmocnila vlády i svých dětí...“

Ve skutečnosti se tyto události odehrály v roce 921 na ploše pouze několika málo měsíců. Kromě toho Václav Chaloupecký pod vlivem tehdy aktuálního ohrožení Československa nacistickým diktátorem Hitlerem viděl v Drahomíře vlastenku usilující o spojenectví Slovanů proti Germánům, kdežto Ludmila byla v jeho očích vlastně kolaborantkou orientující se na spojenectví s Německem. Počátkem 10. století se však o nějakém Německu ještě nedalo mluvit. Po rozpadu Východofranské říše existovaly na západ od České kotliny svářící se země Bavorů a Sasů. Ludmila se politicky orientovala na Bavorsko. Jenže, jak připomíná patrně největší soudobá autorita na toto historické období Dušan Třeštík, právě v roce 921 přitáhl saský král Jindřich I. Ptáčník k Řeznu a donutil bavorského panovníka Arnulfa, aby se mu poddal.

„Když se o tom dozvěděli v Praze,“ píše Dušan Třeštík ve své knize Počátky Přemyslovců, „muselo to vyvolat více než vážné obavy. Nejnebezpečnějším sousedem Čech bylo přece Sasko, které zlikvidovalo spřátelené Srby, a s tímto Saskem se nyní spojilo Bavorsko, od roku 895 hlavní opora Čech. Obě kněžny nadto měly vlastní osobní důvody k obavám. Havolanka Drahomíra měla z domova se Saskem své nedobré zkušenosti a Srbka Ludmila musela být znepokojena ještě více. Bylo třeba zaujmout nějaké stanovisko...“ Zatímco Ludmila se pod vlivem v Praze působících bavorských kněží rozhodla přijmout novou realitu, Drahomíra a její lidé, jak připomíná Třeštík, byla rozhodně proti. „Ludmila ale spor prohrála a musela odejít na Tetín... Tetín se ostatně nacházel v místech, kde hranici českého knížectví překračovala cesta do Řezna, takže nejednalo-li se o útěk, byla to alespoň příprava na něj. Prohráno nebylo zatím pro Ludmilu nic definitivně, měla v Praze zřejmě i nadále své stoupence. Právě ohled na ně donutil Drahomíru zbavit se Ludmily vraždou...“

VRAŽDA NEBO TREST SMRTI?

Večer či v noci v sobotu 16. září 921 vtrhl oddíl ozbrojenců poslaný kněžnou Drahomírou na Tetín, aniž mu zde kdokoliv klad odpor. Ludmilská legenda Fuit in provincia Bohemorum líčí samotný průběh vraždy následovně:

„Když se pak zešeřilo, řečení ukrutníci zamířivše k jejímu (rozuměj Ludmilinu) obydlí rozrazí bránu a vběhnuvše ke dveřím domu, v němž byla služebnice boží, vylomí veřeje a vejdou dovnitř. I řekla jim: ‚Bratři, proč jste přišli s takovou zuřivostí? Cožpak jsem vás neživila jako syny? Své zlato, stříbro a drahocenná roucha jsem vám dala, a dopustila-li jsem se nějaké viny na vás, povězte mi!‘ Oni však nedbajíce mírumilovných slov stáhli ji z lože a vrhli ji na dlažbu. Tu s pláčem jim řekla: ‚Zadržte, bratři, maličko, aspoň než dokončím svou modlitbu!‘ A s rukama rozepjatýma modlila se k Pánu. Domodlivši se, řekla jim: ‚Zapřísahám vás, bratři, setněte mne!‘ To totiž říkala, aby si prolitím krve zasloužila přijetí koruny mučednické. Oni však nesvolili, nýbrž vložili provaz na hrdlo její a zardousili ji. Tak ona, naplnivši ve velké víře a oddanosti jedenašedesát let svého života, odebrala se k Pánu...“

Velmi obdobně, takřka stejnými slovy, popisuje atentát Kristiánova legenda. I podle ní si Ludmila vyprosila od svých vrahů čas, aby se mohla pomodlit: „A když jí to dovolili, modlila se s rozepjatýma rukama k Pánu. Potom řekla: ‚Jestliže jste přišli mne zabít, snažně vás prosím, abyste mi mečem sťali hlavu.‘ Toužebně si totiž přála po příkladu mučedníků prolitím své krve Kristu svědectví vydati a palmu mučednictví s nimi na věky přijmouti. A také nepochybujeme, že si ji zasloužila, jakž to dosvědčuje Písmo svaté, jež praví: ‚Ať jakoukoli smrtí spravedlivý bude zastižen, duše jeho občerstvena bude.‘ Neblazí katané nedbali tedy jejích prosebných slov a vhodivše provaz na hrdlo její, zbavili ji zardoušením života pozemského, aby žila na věky s Pánem Ježíšem Kristem, kterého vždycky milovala.“

Obě legendy shodně zdůrazňují, že Ludmila si přála po příkladu svátých mučedníků prolít krev za svou víru, její vrazi ji však nevyhověli a místo toho ji

uškrtili. Připomíná to také atribut této mučednice, s nímž bývá zobrazována a to provaz, popřípadě závoj nebo i šála kolem krku. Podle legendy ji zřejmě Drahomířiny atentátníci uškrtili prostě proto, aby nemohla být za svatou mučednici považována. Alespoň to je ten nejjednodušší a nejvíce se nabízející výklad celé záhady. Jak si však dále ukážeme, možných vysvětlení je víc.

Amatérský badatel Václav Tatíček přišel ve své knize Boleslavské atentáty, vydané v roce 2000, s velmi originálním byť poněkud kostrbatým zdůvodněním celé vraždy. Ve snaze očistit Drahomíru udělal z jejích zabijáků úřední vykonavatele rozsudku smrti. Údajně to vyčetl z nepřímých narážek v Kristiánově legendě. Protože v ní samozřejmě o nějakém soudu a rozsudku není ani slovo, pomohl si velmi svéráznou myšlenkovou konstrukcí. Popřejme však místo Tatíčkovu objasnění:

„Že v případě Ludmilině jde také o rozsudek a trest, je vidět hned z několika narážek Kristiánova textu. Za prvé si byla Ludmila předem jistá, že ji na Tetíně vyhledají vrazi a čekala smrt ihned, jak se oba vyslanci dostavili a také ve svých předsmrtných slovech se o tom zmiňuje: ‚…jestliže víte o nějaké křivdě, kterou jsem na vás spáchala, povězte mi to, prosím.‘ Musíme ovšem pochopit, že jádrem konfliktu, jak bývá ostatně pravidlem, bylo nedorozumění. Neboť Ludmila si nepochybně nebyla vědoma své viny, popřípadě si ji připouštěla jen trochu, zatímco oba muži viděli záležitost zase svýma očima, podle nichž byli jejím chováním těžce poškozeni.

V samotném Kristiánově textu ovšem odpověď na tuto závažnou Ludmilinu otázku nenalézáme. Místo ní je zde věta o tom, že vrazi ve své zuřivosti nedopřáli jejím slovům sluchu a ihned se jí pokusili zabít. Nejednají však v rozporu s textem, jak by se zdálo, v afektu, nýbrž zcela v souladu se zvyklostmi popravčích jí ještě velkomyslně dovolí, aby se pomodlila, než zemře. Soudím proto, že v původní Kristiánově verzi byla věta oznamující rozsudek smrti, která však byla ve Vojtěchově (V. Tatíček nepochybně míní druhého pražského biskupa sv. Vojtěcha, jemuž mnich Kristián svoji legendu připsal - pozn. autora) korektuře škrtnuta, neboť vyvracela jeho nový, zkreslující pohled na situaci. Ta chybějící věta patrně -

jak se domnívám - vyjadřovala Ludmilinu vinu, za kterou je stanným soudem souzena a za kterou bude ihned na místě popravena pro velezradu. My už dokonce víme, čím naplnila Ludmila trestný čin velezrady. Bylo to pohrdáním rozhodnutí sněmu, aby převzala do své péče následníka, a svolila, aby do jeho zletilosti byla v Čechách vykonávána moc jejím jménem."

Svou poněkud za vlasy přitaženou hypotézou o údajné Ludmilině velezradě vysvětluje Václav Tatíček i její smrt uškrcením: „Problém škrtidla, který se nám zdá dnes poněkud malicherný, měl ve starší době nepochybně svůj pevný, nezaměnitelný význam. Byla to symbolika, jíž jsme prostě přestali rozumět. Kristián např. ani nemusel výslovně napsat, že šlo v důsledku použití užitého škrtidla o velezradu, a přesto jeho tehdejší čtenáři tomu tak jistě rozuměli.

Všechny naše ludmilské legendy včetně latinských (Fuit, Faktum est, Difundente i Kristián) mluví o provaze a teprve novější interpretace (Kosmas, Dalimil, Hájek) uvádějí ‚Ludmilin závoj'."

Problém Václava Tatíčka spočívá v tom, že bere vyprávění legend jako hodnověrný popis událostí nebo prostě kronikářský záznam. Ve skutečnosti byly legendy náboženským či chcete-li ideologickým textem. Pro názornost je zkusme přirovnat k písemným materiálům vydávaným ne tak dávno komunistickými orgány. Od takového Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti nikdo neočekával, dokonce ani jeho autoři ne, že přinese přesnou a spolehlivou informaci o tom, co se u nás odehrálo v letech 1968 a 1969. Tato písemnost byla ideologickým překroucením a politicky žádoucím upravením nedávné historie, která měla být donekonečna opakována a předkládána k věření, jejím účelem bylo legitimizovat moc vládnoucích funkcionářů a naše setrvávání v rámci sovětského impéria.

Podobně legendy o světcích měly tyto světce především oslavit a zdůvodnit, proč mají být svatořečeni. Jestliže tedy legenda Fuit in provincia Bohemorum tvrdí, že Ludmila „vědoma si jsouc smrti své, počala se odívati zbraněmi víry", neznamená to, že by snad nešťastná budoucí světice předem věděla, že bude zavražděna. Takové pasáže jsou jen běžným legendistickým přístupem, který má

celý text vygradovat až do okamžiku smrti světce a následného vyjmenování důvodů, proč by měl být za svátého považován. Ludmila přirozeně vůbec nechtěla zemřít, ani se svou smrtí nepočítala. Jinak by přece neutíkala z Prahy na Tetín. Zkrátka a dobře, před texty legend se musíme mít na pozoru a pečlivě rozlišovat mezi tím, kdy zaznamenávají skutečnou událost a kdy jsou více méně jen oslavou osoby, na jejíž počest byly vytvořeny.

VIKINGŠTÍ ZABIJÁCI

Při důvtipnosti badatele Tatíčka však poněkud překvapuje, že ho nechávají chladným zcela neslovansky cize znějící jména dvou členů Drahomířiny družiny a Ludmiliných vrahů Tunny a Gommona. Kristián je označuje za „velmože“ a „syny nepravosti“. Podle Dušana Třeštíka jsou jejich jména germánského původu. Proč je však měla ve své blízkosti jako své důvěrníky právě Drahomíra, která se tak obávala nově vzniklého spojenectví Sasů a Bavorů? Vysvětlení je prosté. Jednalo se o vikingské válečníky, kteří byli v té době v Evropě stejně obávanými a také ceněnými bojovníky jako Maďaři.

Vikingové, doslova „muži na velké cestě“, či Normani, což pro změnu znamená „muži ze severu“, tak nazývaly ostatní národy příslušníky severogermánských kmenů Norů, Dánů a Švédů, pokud se s nimi setkaly mimo jejich skandinávskou domovinu. Drsné přírodní podmínky jejich vlasti naučily Vikingy postarat se o živobytí i za cenu ozbrojených výpadů na cizí území. Od 8. až do poloviny 11. století ohrožovali Anglii, Francii, severní pobřeží Německa, pronikali i na jih do Středozemního moře a jako zdatní námořníci se pouštěli západním směrem na Island, do Grónska a dávno před Krištofem Kolumbem dosáhli amerického kontinentu. Na východě zase vstoupili jak Varjagové do Ruska